

27. TRADICIONALNO OPATIJSKO SAVJETOVANJE HRVATSKIH EKONOMISTA (Opatija, 6. - 8. studenog 2019.)

*Branko Blažević**

REFLEKSIJE I PORUKE 27. TRADICIONALNOG SAVJETOVANJA HRVATSKOG DRUŠTVA EKONOMISTA

Tradicionalni skup ekonomista u organizaciji Hrvatsko društva ekonomista održan je i ovaj puta u Opatiji 06. do 08. studenoga 2019. godine. Savjetovanje je održano pod visokim pokroviteljstvom predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović koja je i nazočila skupu uz aktivno uključivanje u rad prvog dana rada. Ova tri dan obilježile su i tri velike teme: prvi dan – Ekonomska politika za 2020., drugi dan – Strategija razvoja, EU fondovi i tržište rada i treći dan – dan studenata ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj, čije sudjelovanje i aktivnosti i na ovom Savjetovanju, pomalo postaju tradicionalno druženje.

O ekonomskoj politici Hrvatske u 2020. godini čuli smo izvrsne analize, kritička promišljanja i poruke. Razmijenjeni su rezultati istraživanja i stručna mišljenja o ekonomskoj i razvojnoj politici u 2019.g. i ranijim godinama te su date bitne naznake za ekonomsku i razvojnu politiku u 2020. g.

Opća je ocjena sudionika Savjetovanja da je ono u kontinuitetu dugogodišnje tradicije i rastućeg ugleda i karakterizira ga sve veća kvaliteta izlaganja te znanstvenih i stručnih priloga koja su objavljena u Zborniku radova „Ekonomska politika Hrvatske u 2020.“. Svoj pravi smisao tek se dobiva i vidi na dva segmenta: Prvi je u neposrednom kontaktu, komunikaciji i susretima na ovom savjetovanju glavnih nosioca ekonomske politike u osobama ministara, državnih tajnika, saborskog zastupnika, guvernera HNB i drugih državnih dužnosnika i konačno predsjednice Republike Kolinde Grabar Kitarović pokroviteljice skupa s jedne strane i znanstvenika i stručnjaka iz akademske zajednice i gospodarstva s druge strane. Drugi segment je u već spomenutom tradicionalnom druženju trećega dana rada

* Dr. sc. B. Blažević, professor emeritus, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu (e-mail: brankob@fthm.hr)

Savjetovanja, kada su ostvareni neposredni kontakti studenata svih ekonomskih fakulteta u Hrvatske koja se bave poslovnom ekonomijom s jedne strane i s druge strane uspješnih menadžera manjih i srednjih poduzeća i velikih korporacija.

HDE kao glavni organizator Savjetovanja, uvijek nastoji, pa i ovaj puta, izabrati suvremene i aktualne teme, uključivati sve više mladih, stručnih i obrazovanih ljudi iz gospodarskog, akademskog i javnog života u ovo Savjetovanje kroz razne oblike aktivnosti. HDE ostvaruje i suradnju s društvima ekonomista drugih država.

Gdje se nalazimo i da li možemo očekivati recesiju ?

Hrvatska je konačno nakon 2013. godine prevladala krizu koja je započela 2008. g. i **nalazi se sada u zoni relativne stabilnosti, ali sa pre niskom dinamikom u odnosu na tranzicijske zemlje i potrebu dostizanja Europe.**

Na Savjetovanju je uvodnim plenarnim izlaganjima dat široki okvir analize izvora hrvatske gospodarske stagnacije u kojem se Hrvatska i hrvatsko gospodarstvo promatra jedino ispravno, kao podsustav europskog i svjetskog gospodarskog sustava. To je važno zato jer je **Hrvatska malo ali otvoreno gospodarstvo, koje je jako osjetljivo na vanjske poremećaje manjeg ili većeg obujma koji nas lako izbacuju iz ravnoteže.**

U zborniku Savjetovanja objavljena su najmanje tri rada koja detaljno analiziraju: uzroke hrvatskog stagniranja u Europskoj uniji (Jurčić, 2019, 1-41), kao i produktivnost sektora hrvatskog gospodarstva (Jurčić, Čeh Časni, 2019, 65-80) i izloženost hrvatskog gospodarstva turizmu-strukturna analiza (Dragičević, 2019, 81-110).

Svjetsko gospodarstvo 2018. g. ostvaruje stopu rasta BDP-a 3,6% s projekcijom na 3% u 2019. i vraćanjem do 2024. ponovno na 3,6% i to s osnova rasta produktivnosti oko 2,5% a s osnova rasta zaposlenosti oko 1,1%. To smanjuje stopu svjetske nezaposlenosti na ispod 5% u razdoblju 2018-2020. g. Nadnice rastu po godišnjoj stopi od 2,0%.

U odnosu na stope promjene realnog BDP-a (2008-2019) visina BDP-a Hrvatske od analiziranih 28 zemalja EU-a zauzima 26 mjesto ispred Grčke i Italije. Nominalni BDP/per capita u Hrvatskoj u 2008. godini iznosio je 42,6% europskog prosjeka, a 2018. god. pada na 40,6% i nalazi se na 20- tom mjestu od EU-28. U 2019. predviđa se realni rast BDP-a od 2,8%, u 2020., 2,5%, u 2021. i 2022. godini od 2,4%.

U čitavom projekcijskom razdoblju do 2022. g. predviđa se stabilna inflacija ispod 1,5%.

Zaposlenost u industriji neprekidno se smanjivala dok je ukupan broj zaposlenih oscilirao u razdoblju 1988-2018. Najveći broj zaposlenih u Hrvatskoj nakon 1988. g. bio je 2008. g., 1,554 milijuna, da bi 2019. taj broj bio premašen i iznosi 1,568 milijuna.

Nezaposlenost u Hrvatskoj u 2019. godini iznosi 6,9%, dok je najniža nezaposlenost u Češkoj 2,0% a najviša u Grčkoj 17,0%. EU28 ima stopu nezaposlenosti 6,2%. Očekuje se i nastavak povoljnih kretanja na tržištu rada u Hrvatskoj pri čemu anketna stopa nezaposlenosti bilježi daljnje smanjenje težeći prema 6,3% u 2022. godini.

Usporedbom produktivnosti rada u Hrvatskoj s prosjekom EU28 u 2018. godini vidljivo je da je produktivnost rada u Hrvatskoj manja od EU prosjeka za sve analizirane sektore izuzev sektora Poslovanje nekretninama. Ne iznenađuje činjenica da jedino u tom sektoru Hrvatska prednjači u usporedbi sa svim analiziranim zemljama. U jednom jako lukrativnom sektoru, a to je sektor Informacije i komunikacije, Hrvatska uvjerljivo zaostaje za svim usporednim zemljama. U sektoru Prerađivačke industrije, nažalost, Hrvatska je tri puta niža od prosjeka EU28 i nalazi se samo ispred Bugarske.

U Izdvajanje za istraživanje i razvoj Hrvatska se nalazi na 23 mjestu u EU28. Samo 8 zemalja unutar EU28 među kojima je i Hrvatska izdvajaju ispod 1% BDP-a za istraživanje i razvoj. Prosjek izdvajanja EU28 je 2,07%, dok najviše izdvajaju Švedska, Austrija, Danska i Njemačka, preko 3% u 2016. godini.

Na pitanje „**Da li možemo očekivati recesiju,**“ odgovor ekonomista glasi: „Na vidiku nema „velikih balona“ ali ima „balončića“, koji su malo usporili svjetski rast“.

Znači da jaka recesija nije na vidiku, a ona ako bi i došla, Hrvatsku bi pogodila smanjenjem rasta. Vjerojatno, takva recesija ne bi Hrvatsku pogodila kao recesija 2008. godine.

Ovo bi bio ekonomski kut gledanja, a ekonomisti su loši prognozeri svjetskih recesija. Turbulentno političko okruženje na relaciji odnosa velikih svjetskih igrača, posebno geopolitičkih strateških interesa u odsutnosti međunarodnog pravnog sustava, otvara prostor neizvjesnosti prognoza i različitim opcijama. (prijetnje dolaze s osnova trgovinskog rata SAD-a i Kine, Brexita, geopolitičkih interesa, migracija i sl).

O finalnoj potrošnji i finalnoj proizvodnji u Hrvatskoj

Ovdje se želi ukazati kratkom komparativnom analizom na dvije krajnosti koje se javljaju na dijelu prepoznavanja Hrvatske u stvaranju bruto dodane vrijednosti na primjeru prerađivačke industrije u odnosu na tranzicijske zemlje i na primjeru stvaranja bruto domaćeg proizvoda u hrvatskom turizmu u odnosu na europske zemlje i svijet u cjelini .

Glavni uzrok stagnacije hrvatskog gospodarstva je propadanje hrvatske prerađivačke industrije. Bruto dodana vrijednost po radniku u prerađivačkoj industriji iznosi 21,4 tisuće eura i nalazi se na posljednjem mjestu u usporedbi sa zemljama usporednih značajki (tj. tranzicijskim zemljama).

Rezultati jednog istraživanja prezentirani u zborniku Savjetovanja potvrđuju veliku ovisnost hrvatskog gospodarstva od turizma. Hrvatska zauzima vodeće mjesto po pitanju udjela turizma u BDP-u. Hrvatska je zemlja sa najvećim udjelom turizma u cijeloj Europskoj uniji. Prosjek učešća (2010.-2018.) iznosio je 22,7%. Ukoliko se promatra položaj Hrvatske u svjetskom okruženju, tada je moguće ustvrditi kako je u 2018. g. ona zauzimala 26. mjesto od 178 rangiranih zemalja, a sve prema kriterijima satelitske bilance.

Uz bok Hrvatske su zemlje poput Albanije (26,1%) i Gruzije (27,4%) u Europi, te otočke destinacije u svijetu kao što su Britanski djevičanski otoci (97,6%), Aruba (91,9%), Djevičanski otoci US-a (72,55), Maldivi (65,4), Seychelles (62%) itd. Ovako veliko učešće turizma u BDP-u govori da **Hrvatska ima ozbiljnih problema sa ukupnom strukturom gospodarstva koja stvaraju premali BDP, iz čega i proizlaze ovako veliki postoci učešća turizma u njemu.**

S obzirom na ovaj problem velike ovisnosti gospodarskog sustava od turizma, treba poći od teze da turizam, suštinski nije gospodarska grana niti gospodarska djelatnost. Za ekonomiju i ekonomiste **turista je potrošač, a turizam je samo dio finalne potrošnje.** Turizam se u literaturi često pogrešno proglašava granom djelatnosti. Kako osobnom potrošnjom turizam obavlja svoju najvažniju gospodarsku funkciju došlo je do zamjene teza. Potrošnja turista proglašena je proizvodnjom turizma i turizam je postao grana, djelatnost, sektor, a on baš to nije. Za tržišno gospodarstvo turist je samo potrošač i ništa drugo. **Čak i naziv turistička potrošnja** mogao bi biti potpuno suvišan, (što se ekonomije tiče) jer je riječ o čistoj osobnoj potrošnji turista odnosno finalnoj potrošnji.

Ako je turizam finalna potrošnja, pravo pitanje glasi: **gdje je finalna proizvodnja za tu finalnu potrošnju ? Ta finalna proizvodnja nalazi se u cjelokupnom hrvatskom, ali i ne samo hrvatskom već velikim djelom putem uvoza i u drugim gospodarstvima.**

Kako mijenjati gospodarsku strukturu ?

Sada se može promišljati dalje, ne više o hrvatskom turizmu o kojemu ovisi veliki dio gospodarstva, ali i platna bilanca, servisiranje dugova, tečaj itd. Isto tako zna se da je turizam jako “osjetljiva biljka”, tako da se može lako zaključiti kakve posljedice ta monokultura može donijeti Hrvatskoj, ako se ne započne **radikalno mijenjati gospodarsku strukturu.**

Zašto se ne bi počelo drugačije razmišljati. **Kako početi razvijati, poticati, financirati i investirati u proizvodnju koja je namijenjena finalnoj potrošnji (pa unutar toga i turizmu).**

Ovakav razvojni model temeljio bi se na:

- orijentaciji prema suvremenim industrijama, znanjima i pametnoj specijalizaciji
- stvaranju domaće proizvodnje koja mora biti konkurentna na svjetskom tržištu i koja će imati veću sklonost izvozu a ne uvozu (i roba i usluga, i kapitala).

Postavljaju se pitanja:

- kako stvoriti konkurentno gospodarstvo u Hrvatskoj? i
- kako kod svake proizvodnje u Hrvatskoj povećavati konkurentnost i atraktivnost proizvoda ?

Za to se mora imati kako plan konkurentnosti tako i markentiški plan. Ali isto tako i ne manje važno i plan proizvodnje odnosno konkretno **plan REINDUSTRIJALIZACIJE HRVATSKE** kojim se mijenja čitava gospodarska struktura u pravcu proizvodne, konkurentne i izvozne strukture. **Industrijska politika** kao važan dio ekonomske politike, mora dati odgovore na pitanje: koji su to proizvodi koji će promijeniti sadašnju strukturu izvoza? Ona traži načine kako i koje proizvode proizvoditi iz raspoloživih resursa, s kojim obrazovanjem, tehnologijama, infrastrukturom i institucijama. Industrijska politika je u suštini strukturna politika s ciljem postizanja takve strukture gospodarstva koje će ostvariti postojećim resursima veću proizvodnju, zaposlenost i plaće.

Industrijska politika

Da li ćemo biti i dalje zemlja koja se dominantno oslanja na prirodne resurse i na rentni razvojni model trošeći nekontrolirano prostor i prirodne resurse? Zato se Hrvatska i nalazi na nižem stupnju razvoja u odnosu na konkurentne zemlje.

Hrvatsko gospodarstvo je prepušteno nesmiljenoj, puno razvijenijoj, stranoj konkurenciji koja ima neograničenu potporu svojih vlastitih vlada i politika. Industrijsku politiku, koja je u suštini politika razvoja gospodarstva, Hrvatska nikad nije imala niti je danas ima. Bez industrijske politike, fiskalna dijelom, monetarna u potpunosti su bez orijentira, i ne padaju na plodno tlo.

Ciljevi i sredstva

CILJ je ono čemu sustav teži u svom nastajanju, postojanju i funkcioniranju. Svoje ciljeve sustav postiže izvršavanjem određenih zadataka. Zadaci se tako pojavljuju kao svojevrsna operacionalizacija ciljeva, kao put, oblik i **SREDSTVO** da se oni ostvare, odnosno postignu. Nikad se ne smiju pomiješati ciljevi i sredstva. Zato nova faza restrukturiranja hrvatskog gospodarstva provođenjem **reindustrijalizacije** stvara i novu percepciju u Hrvatskoj, da se **od sezonske djelatnosti** koja se odigrava u nekoliko ljetnih mjeseci uz jadransku obalu, krene snažno **prema «industriji»** koja će obilježiti značajan dio života i rada svih građana Republike Hrvatske i koja značajno pridonosi gospodarskom rastu i blagostanju njenih građana. Polazeći od ključnih resursa koje posjeduje Hrvatska, kao i od osnovnog konceptijskog cilja **promjene gospodarske strukture Hrvatske**, tada osnovna strategija dugoročnog gospodarskog razvitka leži na ciljevima i razvitku onih gospodarskih grana koje će biti okosnica rasta i razvitka i s kojima će se maksimalno udovoljiti društvenim potrebama minimumom utrška raspoloživih resursa. Upravo zato trebamo suvremenu industrijsku politiku koja ima za osnovni cilj promjenu zaostale strukture u suvremenu strukturu ekonomije, koja će po jedinici ulaganja proizvodnih faktora stvarati veću dodanu vrijednost. U konkretnom slučaju Hrvatska bi s većim udjelom elektronike, robotike, ICT-a, kemijske industrije, industrije strojeva i vozila, puno manje zaostajala za tranzicijskim zemljama i za Europom, kao što je to sada slučaj.

Povijest pokazuje da se ni jedna država ne može zdravo, održivo i dugoročno razvijati ako ne razvije vlastitu sposobnost za vlastiti razvoj. A to znači organizirati državu i istraživačko razvojni podsustav. Za ovako postavljen cilj (odnosno novi razvojni model) moraju na raspolaganju biti sva raspoloživa **SREDSTVA** kao što su:

- sve Institucije (od instituta, inovacijskih centara, agencija, zavoda)
- regionalna politika (infrastruktura: gospodarska i socijalna)
- od politika javnih financija (porezi, subvencije, javne nabavke)
- do monetarne politika (tj. kamate, tečaja, selektivne kreditne politike ...)

Kratki zaključci i poruke:

- Prijeka je potreba promjene gospodarske strukture čemu treba podesiti instrumente razvojne i ekonomske politike.
- U zadnjih nekoliko godina smanjen je javni dug u BDP-u, smanjeni su rashodi na kamate a kreditni rejting je vraćen na investicijsku razinu.
- Nažalost, uslijedili su veliki odlasci u inozemstvo, ali je zaposlenost u 2019. godini 1.568.000 ljudi, što je najviše u dužem prethodnom razdoblju.
- Povećane su plaće i u određenoj mjeri i mirovine .
- Istodobno, Svijet je u trgovačkim ratovima. EU u stanovitim problemima. Globalizacija je pred izazovima i sl.
- U takvim uvjetima promjena u RH zahtijeva odlučnost u promjenama i provedbama reformi (Mirovinski sustav, zdravstveni sustav, državna uprava, ...).
- Uz probleme u političkoj sferi u odnosu na reforme, evidentna je deficitarnost državne uprave da reforme provede.
- Istodobno, prijeka je potreba poboljšati uvijete poslovanja u Hrvatskoj (od administracije, pravosuđa, korupcije, poreznog opterećenja, nestabilnosti, uvjeta privređivanja.)
- U fokusu mora biti znanje, inovacije i nove tehnologije.
- Na toj osnovi INVESTICIJE I IZVOZ MORAJU BITI NOSIOCI RASTA. A tu su brojni zadaci za političke, administrativne i druge institucije, sve do veleposlanstva i uključivanje iseljeničtva u napredak Hrvatske.
- Na savjetovanju je naglašena prijeka potreba, da Hrvatska teži ekonomskom rastu od 5% godišnje sa razvijenim politikama u području ravnomjernijeg razvoja Hrvatske.